

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота магістра

з теми: **«ОПТИМІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДОСЛІДНИЦЬКО-
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу,
групи DO1-M23z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма здобуття освіти)
Завертася Каріна Вікторівна

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Лазарович Н. Б.**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1 Сутнісна характеристика пізнавальної активності.....	7
1.2 Специфіка пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку	16
1.3 Пошуково-дослідницька діяльність як засіб формування пізнавальної активності у старших дошкільників.....	19
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	21
2.1 Критерії та показники сформованості пізнавальної активності старших дошкільників у пошуково-дослідницькій діяльності.....	21
2.2 Чинники впливу на формування пізнавальної активності старших дошкільників у пошуково-дослідницькій діяльності.....	35
РОЗДІЛ 3 ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	44
3.1 Принципи та педагогічні умови оптимізації пізнавальної активності старших дошкільників у пошуково-дослідницькій діяльності.....	44
3.2 Перебіг формувального експерименту.....	52
3.3 Оцінка ефективності умов оптимізації пізнавальної активності дітей 6-7 років у пошуково-дослідницькій діяльності.....	62
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дошкільний вік є критичним періодом для розвитку основних когнітивних процесів, таких як пам'ять, увага, мислення, уява та здатність до пізнання світу. У цей період діти активно формують свої пізнавальні інтереси, які можуть стати основою для подальшого навчання. Пізнавальна активність є не лише важливим аспектом інтелектуального розвитку, але й формує здатність до самостійного розв'язання проблем, дослідження, креативного мислення.

Розвиток пізнавальної активності у дошкільнят сприяє розвитку їх внутрішньої мотивації до пізнання, розширення уявлень про навколишній світ, а також формуванню навичок саморегуляції та самоконтролю. Відповідно, відсутність достатньої пізнавальної активності може негативно позначитися на навчальній діяльності в наступних етапах розвитку, таких як початкова школа. Отже, оптимізація пізнавальної активності дітей у дошкільному віці має величезне значення для їх подальшого розвитку і є необхідною умовою для формування повноцінної особистості.

Дослідницько-експериментальна діяльність є потужним засобом для розвитку пізнавальної активності дітей. Залучення дітей до експериментів, спостережень, аналізу результатів досліджень створює умови для розвитку критичного мислення, вміння ставити питання та шукати на них відповіді. Під час цієї діяльності діти не лише засвоюють інформацію, а й активно взаємодіють з навколишнім середовищем.

У процесі дослідницької діяльності діти старшого дошкільного віку активно застосовують отримані знання, що розвиває їхню уяву, креативність, здатність до планування та оцінки своїх дій. Важливою є роль вихователя, який має створювати стимули для активного пошуку нових ідей і результатів у дітей. Таким чином, дослідницько-експериментальна діяльність не тільки стимулює пізнавальну активність, але й сприяє розвитку наукових інтересів у

майбутньому.

Проблема формування пізнавальної активності старших дошкільників досліджувалася у вітчизняній науці. Психологи Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн займалися дослідженням розвитку активності особистості під час пошукової діяльності, Г. Щукіна, Г. Костюк, Г. Люблінська висвітлили розвиток пізнавальної активності особистості, С. Ладивір, О. Смирнова, В. Котирло досліджували особливості розвитку пізнавальної активності в дошкільному віці.

У сучасних умовах дошкільна освіта орієнтована на розвиток не лише знань, але й на формування компетентностей, здатних забезпечити успішне навчання в подальшому. Одним з основних завдань сучасного дошкільного виховання є сприяння розвитку пізнавальних інтересів дітей, їхньої допитливості та бажання до пізнання навколишнього світу. Згідно з новими педагогічними стандартами та програмами дошкільної освіти, важливо акцентувати увагу на активному залученні дітей до дослідницької діяльності, що сприятиме розвитку у них творчого потенціалу.

Підвищення уваги до дослідницько-експериментальної діяльності як одного з ефективних способів розвитку пізнавальної активності відповідає сучасним тенденціям у педагогічній науці, де акцент робиться на інтеграцію дослідження, досвіду і практичних навичок у навчальний процес. Зміна акцентів у сучасних методичних підходах передбачає більше уваги до дослідницьких методів у навчанні, що забезпечує більш глибокий і активний процес пізнання у дітей дошкільного віку.

Визначення змісту пошукової діяльності дітей дошкільного віку стало предметом досліджень науковців та практиків. Під змістом пошукової діяльності дослідники розглядали різноманітні об'єкти: природні явища та матеріал конструктивної діяльності. Пошукова діяльність у працях Н. Яришевої, Г. Беленької, Н. Кот, З. Плохій та С. Єлманової розглядається як метод нескладного експериментування в природі. Великого значення пошуковій діяльності дітей дошкільного віку надавали Є. Водовозова та

Є. Тихєєва, вважаючи, що в процесі пошукової діяльності діти повинні спостерігати, діяти, мислити, робити самостійні висновки.

Таким чином, тема дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки вона відповідає вимогам сучасної дошкільної освіти, сприяє розвитку пізнавальної активності у дітей та покликане оптимізувати цей процес через ефективне застосування дослідницько-експериментальної діяльності.

Актуальність порушеної проблеми, доцільність наукового пошуку шляхів її вирішення зумовили вибір теми: «Оптимізація пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами дослідницько-експериментальної діяльності».

Мета дослідження полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов ефективного використання дослідницько-експериментальної діяльності для оптимізації пізнавальної активності старших дошкільників.

Для досягнення мети дослідження були поставлені та послідовно розв'язані такі **завдання**:

1. Проаналізувати та теоретично обґрунтувати поняття «пізнавальна активність» і «дослідницько-експериментальна діяльність».
2. Проаналізувати особливості розвитку пізнавальної активності у старшому дошкільному віці.
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної активності у дітей 6-7 років у пошуково-дослідницькій діяльності.
4. Дослідити вплив дослідницько-експериментальної діяльності на пізнавальну активність дітей.
5. Розробити систему роботи з перевірки педагогічних умов оптимізації пізнавальної активності старших дошкільників у пошуково-дослідницькій діяльності та надати оцінку ефективності.

Об'єкт дослідження – процес формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування пізнавальної

активності старших дошкільників засобами пошуково-дослідницької діяльності.

Дослідження здійснювалося на основі комплексу методів:

- 1) теоретичних: вивчення психолого-педагогічної літератури, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація;
- 2) емпіричних: опитувальні методи: анкетне опитування, бесіда; спостереження.
- 3) методи математичної статистики і обробки результатів.

Практичне значення дослідження полягає у практичному дослідженні педагогічних умов використання пошукової діяльності у формуванні пізнавальної активності старших дошкільників; у розробці методичних рекомендацій вихователям щодо організації та використання пошукової діяльності у формуванні пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку; в упорядкуванні форм, методів і прийомів розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі пошуково-дослідницької роботи у природному довкіллі у процесі фахової підготовки вихователів.

Базою дослідження були заклад дошкільної освіти №5 Кам'янець-Подільської міської ради.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

.

ВИСНОВКИ

Проблема формування пізнавальної активності у дітей є однією з найважливіших у дошкільній освіті, і її аналіз здійснюється з урахуванням вікових особливостей, участі дітей у різних формах діяльності, індивідуальних можливостей тощо. У нашій науковій роботі ми на теоретичному та емпіричному рівнях досліджували специфіку формування пізнавальної активності у дітей 6-7 років за допомогою пошуково-дослідницької діяльності. Результати нашого дослідження дозволили зробити такі висновки.

У рамках першого завдання ми проаналізували різні визначення терміна «пізнавальна активність» у психолого-педагогічній літературі та розглянули його сутність для дітей цього віку. Встановлено, що пізнавальна активність є якісним станом пізнавальної діяльності, яка, в свою чергу, ґрунтується на бажанні особистості самостійно й активно здобувати знання та інформацію про навколишній світ і його відносини. Важливу роль у розвитку цієї активності відіграють мотиви й прагнення, а також пізнавальний інтерес, який слугує спонуканням до пізнання оточуючого середовища і власної сутності. Залучаючи пізнавальний інтерес, дитина має можливість активізувати своє мислення, виходячи за межі завдань, які постають у практичній діяльності.

У науковій літературі пізнавальна активність розглядається як така, що обумовлена життєвими або пізнавальними потребами особи. Пізнавальна потреба є джерелом цієї активності. Структура пізнавальної активності дітей дошкільного віку включає в себе комбінацію мотиваційно-цільового, змістовного, процесуально-операційного (з проявами емоцій і волі), контрольно-оцінного і результативного компонентів.

Ми виявили, що для дітей старшого дошкільного віку пізнавальна активність є ключовим чинником їх розвитку та формування уявлень і знань про навколишній світ, що реалізується в рамках пізнавальної діяльності. Основними видами такої діяльності для дітей 6-7 років є пошукова робота,

елементарні дослідження та спостереження.

У другому завданні ми охарактеризували пошуково-дослідницьку діяльність як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників. Пошукова діяльність має різноманітні форми, наприклад, проектну діяльність, художнє краєзнавство тощо. Дослідники підкреслюють важливість цієї діяльності, оскільки вона є значущим мотивом навчання та виховання, особливо в період підготовки дітей до школи, коли у віці 6-7 років змінюється основна діяльність з ігрової на навчальну.

Головним завданням пізнавального розвитку у дошкільному віці є оволодіння засобами пізнання та формування основ мотивації, які здатні сприяти дитячому експериментуванню. Знання в будь-якій сфері, зокрема у вивченні природи, слугують засобом, що входить у діяльність і мотивує її.

Дослідницька діяльність є безпосереднім засобом пізнання для дитини та стимулом для розвитку пізнавального інтересу, що, у свою чергу, веде до підвищення пізнавальної активності. Пошуково-дослідницька діяльність вимагає створення спеціальних умов і базового обладнання. Діти беруть участь у розроблених вихователем пошукових завданнях та простих експериментах починаючи з 4-5 років, що охоплюють дослідження піска, води, повітря, снігу, льоду, а також рослинного світу.

У рамках третього завдання нами було визначено критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної активності дітей 6-7 років у пошуково-дослідницькій діяльності. Критеріями були: стійкість пізнавального інтересу старших дошкільників, що оцінювалось через кількість пізнавальних запитів та тривалість такого інтересу; сформованість у дітей емоційно-вольової сфери, яку визначали за позитивним ставленням до діяльності, інтелектуальними емоціями, здатністю долати труднощі, зосереджено та самостійно доводити справу до кінця; а також готовність дітей до участі в пошуковій та дослідницькій діяльності, що оцінювалось через вміння отримувати знання та виконувати алгоритм такої роботи.

Згідно з критеріями, ми виокремили чотири рівні сформованості

пізнавальної активності у дітей 6-7 років: репродуктивно-наслідувальний, репродуктивно-виконавчий, конструктивно-виконавчий і творчий.

В рамках четвертого завдання ми дослідили практичний стан закладу дошкільної освіти щодо формування пізнавальної активності у старших дошкільників у процесі пошуково-дослідницької діяльності. Для цього було проведено констатувальний експеримент та розроблено відповідний діагностичний інструментарій, що дозволив реалізувати роботу в двох напрямках – зі старшими дошкільниками та вихователями ЗДО.

Виявлено, що практична діяльність закладу освіти не повною мірою відповідає сучасним вимогам щодо навчальної та виховної роботи з дітьми перед їх вступом до школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматьєва О. П. Формування базових якостей особистості як складова розвитку життєвої компетентності дошкільника. Матеріали наукової конференції СДПУ / Укладач В. К. Сарієнко. Слов'янськ, 2008. С. 3-6.
2. Беленька Г.В., Науменко Т.С., Половіна О.В., Дошкільнятам про світ природи : метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку. 2013. 115 с.
3. Беленька Г. Експериментування – крок до пізнання. Дошкільне виховання. 2007. № 5. С. 7-10.
4. Беленька Г. В. Підготовка студентів до творчого використання методу експериментування в роботі з дітьми. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2015.Вип. 2.(48), травень. С. 10-13.
5. Беленька Г. Взаємозв'язок фізичного та інтелектуального розвитку дошкільника в процесі пізнання ним світу природи. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, 2014. № 4. С. 55-58.
6. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших. Київ : Віпол, 1987. 96 с.
7. Вивчення мотивації педагогів до дослідно-експериментальної діяльності. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2014. №7. С. 25-27.
8. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011. № 8 (18). С. 224-234.
9. Базовий компонент дошкільної освіти : нова редакція / О. М. Байер та ін. ; наук. кер. Т. О. Піроженко. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%2

[0komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](#)

10. Дивосвіт природи. Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2008. №6, червень. 116 с.
10. Калуська Л. В. Екологічна ігротека. Івано-Франківськ, 1999. 52 с.
11. Карабаєва І. Формування пізнавальної спрямованості дошкільників на оточуючу дійсність. С. 3-15.
12. Кисельова І., Москаленко К. Формування природо доцільної поведінки старших дошкільників у межах екологічного проекту «У світі дерев» // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2014. №7. С. 43-48.
13. Костюк О. Дослідницько-пошукова діяльність у формуванні пізнавального інтересу дошкільників до природи // Педагогічний пошук. №3 (83). 2014. С. 21.
14. Коваленко О. Створюємо умови для розвитку / О. Коваленко, О. Рева // Дошкільне виховання. 2009. № 11. С. 20-21.
15. Кот Н. Розвивальне екологічне середовище в дитсадку // Дошкільне виховання. 2018. № 7. С. 22-23.
16. Креативні прогулянки у дитячому садку (укл. В'юнник В.О., Ханіна О.Г.) : метод посіб для вихователів. Харків : Вид. група «Основа», 2015. 132 с.
17. Кудикіна Н. В. Теоретичні засади формування пізнавальної самостійності студентів // Педагогічна освіта. Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць. № 4 / редкол. І. Д. Бех, Е. В. Белкіна, Н. М. Бібік та ін. Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. С. 21-26.
18. Ладивір С. О. Дитина пізнає світ // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2011. №10. С.23-29.
19. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості // Дошкільне виховання. 2006. №11. С. 3-6.
20. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність - засіб розвитку пізнавальної активності / І. Литвиненко // Дошкільне виховання. - 2002. - №4. - С. 22-

24.

21. Лохвицька Л. В. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. : 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». - К., 2000. - 23 с.

22. Матвієнко С. І., Горбачова А. Е. Картина як засіб ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з культурою рідного краю (на прикладі картин Сергія Шишка) // Наукові записки Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2018. №3. С. 200-205.

23. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей в дитячому садку. Дисертація є монографією на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» ; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Київ, 2001. 43 с.

24. Назарець Л. М. Формування пізнавального інтересу учнів // Обдарована дитина: Науково-практичний освітньо-популярний журнал для педагогів, батьків та дітей. 2009. №4. С.61-65.

25. Наumenко Т. С. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки : автореф. дис. ... канд. пед. наук за спец.: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка»; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 21 с.

26. Ніколаєнко С. О. Організація дослідницько-пошукової діяльності з дошкільниками. Київ, 2006. 35 с.

27. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6 - 7-річного віку: автореф. дис. . канд. пед. наук : спец. 13.00.09. «Теорія навчання»; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2008. 22 с.

28. Парфілова С. Л. Формування пізнавальної мотивації молодших школярів у процесі навчально-пошукової діяльності: автореф. дис. ...

- канд. пед. наук : спец. 13.00.09. «Теорія навчання»; Інститут педагогіки Академії педагогічних наук України. Київ, 2009. 21 с.
29. Пашнев Б. Вивчення пізнавальної діяльності учнів: опитувальник // Психолог. 2006. №5 (лютий). С. 18-22.
 30. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
 31. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб для студ. вищих навч. закл. / Т. І. Поніманська. Київ : «Академвидав», 2004. 456 с.
 32. Проводимо дослідно-експериментальну роботу в дошкільному навчальному закладі: покроковий алгоритм // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2014. №7. С. 8-10.
 33. Програма освітня «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. - 80 с.
 34. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424с.
 35. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
 36. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія. Підручник для студентів ВНЗ. Київ: Либідь, 2005 р. 464 с.
 37. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей // Дошкільне виховання. 2013. №3. С.6-11.
 38. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» ; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2004. 23 с.
 39. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей-дошкільників у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. . канд. пед. наук : спец. 19.00.07. «Педагогічна та вікова психологія». ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2004. 24 с.

40. Українське дошкілля. Програма розвитку дітей дошкільного віку / О. І. Білан та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 264 с.
41. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб./ Від упорядників, вступні нариси та упор. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.
42. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в ДНЗ. Харків : Вид. група «Основа», 2008. - 300 с. (Серія «ДНЗ. Вихователю»).
43. Щербакова І. Розвивальне середовище. Дошкільне виховання. 2007. № 12. С. 16-17.
44. Якименко С. І. Формування світогляду у старших дошкільників та молодших школярів в освітньо-інтегрованому середовищі: теорія та практика : монографія. Київ: Видавничий дім «Слово», 2017. 640 с.
45. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою / Н. Ф. Яришева. Київ : Вища школа, 1993. 324 с.